

Ocena ekonomičnosti poslovanja industrijskih preduzeća

Rezime: Rad prezentuje osnovne aspekte tradicionalnog pristupa analizi uticaja troškova na ekonomičnost i dobit industrijskih preduzeća. Za spoznaju dijagnostičke prirode stanja i dinamike ekonomičnosti koriste se različite metode koje se temelje na sistemu pokazatelja ili izabranim pojedinačnim pokazateljima. Analiza elemenata ekonomičnosti, prihoda i troškova, je korisni putokaz menadžmentu preduzeća pri odlučivanju kao i za projekciju budžeta u narednom periodu. Budžetiranje je veoma složen postupak u proizvodnim preduzećima u kojima se planira obim aktivnosti, nabavka inputa, pojedinačni direktni varijabilni troškovi, opšti troškovi, kalkulacije, ekonomski uspeh, odnosno to je proces s mnogostrukim varijablama. Sagledavanje ostvarenih prihoda i troškova može poslužiti kao osnov za realno osmišljavanje budžeta. Istraživanja su fokusirana na konkretno preduzeće.

Ključne reči: troškovi, faktori proizvodnje, prihod, ekonomičnost, dobit.

Summary: This paper presents the basic aspects of traditional approaches to the analysis of cost impact on efficiency and profit of industrial enterprises. To realize the diagnostic nature of the situation and the dynamics of economy, different methods are used that are based on a system of indicators and selected individual indicators. Analysis of the elements of efficiency, revenue and costs, is a useful guidance to company's management for making decisions and projection of budget in the future. Budgeting is a very complex process in manufacturing companies in which there is a planned scope of activities, procurement of inputs, a single direct variable costs, general costs, calculations, economic success. It is also a process with multiple variables. Consideration of the revenues and costs can also serve as a basis for devising realistic budgets. Research is focused on the concrete enterprise.

Keywords: costs, factors of production, revenue, efficiency, profit.

1. UVOD

Ekonomska snaga podrazumeva sposobnost preduzeća za dugoročno stvaranje viška vrednosti i dodatke ekonomske vrednosti proistekle iz osnovne delatnosti, što će omogućiti prosperitetan razvoj. Analiza

* Rad je primljen 24. januara 2010. godine i na zahtev recezenata je bio jednom na reviziji kod autora

** Ekonomski fakultet Subotica, jakovklara@ef.uns.ac.rs

ekonomske snage upućuje na spoznaju uzroka koji potvrđuju ili osporavaju postojanje dugoročne mogućnosti stvaranja dodate ekonomske vrednosti. Interni faktori ekonomske snage su faktori koji uslovljavaju stvaranje viška vrednosti i faktori koji utiču na njegovu raspodelu.

Kvantitativno, realizovan višak vrednosti, tj. dobit se utvrđuje kao razlika između ukupnog prihoda i ukupnih troškova: $Do = (Q \times Cq) - (Tm + Ti + Tr) = C - T$.
(1)

Dodata ekonomska vrednost se, pak, izračunava kao razlika ukupnog prihoda i ukupnih troškova uvećanih za troškove kapitala u širem smislu (Jakovčević, K., Andrašić, J., 2010, p. 114):

$$DEV = C - (Tm + Ti + Tr + Tk + Do\delta + DIV) . \quad (2)$$

Do – dobit; Q – ostvaren obim realizacije; Cq – prodajna cena; Tm – stvarni troškovi materijala; Ti – stvarni troškovi sredstava za rad; Tr – stvarni troškovi radne snage; C – ostvaren ukupan prihod; T – stvarni ukupni troškovi; Tk – troškovi kamata; DIV – dividenda; $Do\delta$ – porez na dobit preduzeća; DEV – dodata ekonomska vrednost

Dobit preduzeća je složena veličina strukturirana iz više komponenti, koje su međusobno isprepletene, čije formiranje je uslovljeno različitim faktorima. Sa stanovišta mogućnosti uticanja na komponente dele se na objektivne i subjektivne. Objektivno uslovljene komponente zavise od objektivnih tržišnih i tehnoloških faktora na koje preduzeće nema značajniji uticaj. Na formiranje organizacionih komponenti utiču subjektivni, ljudski faktori pri organizovanju i realizaciji reprodukcije. Poznavanje faktora koji uslovljavaju dobit i njegovu raspodelu osnova su za planiranje rezultata u budućnosti, te donošenje adekvatnih odluka za njegovo ostvarenje.

Promena dobiti nastaje usled promene prihoda ili promene troškova. Ukupni troškovi su strukturirani iz varijabilnih i fiksnih komponenti, koje se različito ponašaju pri promeni obima proizvodnje, što uslovljava različitu dobit. Naime, između promene obima proizvodnje, ukupnih troškova i dobiti ne postoji proporcionalna uslovljenost.

Struktura ukupnog prihoda, koja se u dinamici menja, osim od obima direktno zavisi i od prodajnih cena i asortimana. Svaki proizvod ima drugačiji odnos između prodajne cene i troškova, a, otuda, i različit poslovni rezultat, dobit. Obim realizacije utiče na stepen korišćenja kapaciteta koji, pak, uslovljava novi odnos troškova i prodajnih cena. Naime, stepen iskorišćenosti kapaciteta utiče na poslovni rezultat dvojako, putem prihoda i troškova. Smanjenje obima proizvodnje uticaće na smanjenje ukupnog prihoda i na rast prosečnih ukupnih troškova. Ova zakonitost je prisutna sve do dostizanja granice dobiti (zona degresije troškova) kada se izjednačuju prosečni ukupni troškovi i prodajna cena. Na dobit preduzeća utiče i promena sastava asortimana, s obzirom da svaki proizvod različito doprinosi pokriću troškova preduzeća.

Upravljanje troškovima podrazumeva planiranje, praćenje, analizu i kontrolu troškova u cilju efektivne i efikasne upotrebe i kontrole resursa, procesa, troškova, profitabilnosti. Za efikasno upravljanje troškovima neophodno je poznavati kvantitativnu i kvalitativnu komponentu troškova. Pod kvantitativnom determinantom se podrazumevaju elementi koji određuju visinu troškova, a to su utrošene količine (utrošci) i nabavne cene utrošaka. Kvalitativna svojstva troškova podrazumevaju strukturu troškova i faktore koji ih uslovljavaju. Tradicionalni pristup dijagnostičkom ocenjivanju najčešće se koristi istorijskim činjenicama i orijentisan je na razdvajanje pozitivnih i negativnih faktora s posebnim usmeravanjem na ispitivanje uzroka negativnih faktora.

Analiza ekonomičnosti treba da otkrije nepravilnosti u dinamici prihoda i troškova, pre nego što oni postanu ozbiljan (pataloški) problem. Naime, uzroke nepravilnosti dinamike je potrebno identifikovati blagovremeno dok još postoje šanse da se negativne tendencije zaustave. „Ako organizacija ne akumulira novu snagu, ako izgubi svoj preduzetnički duh i nastavi samo da troši ranije prikupljenu energiju, brzina daljeg rasta će opadati i na kraju će njena vitalnost stati na određenom nivou. To će biti kraj rasta i početak pada“ (Adižes, 2004, p. 108).

2. ANALIZA VARIJABILNIH TROŠKOVA

Analiza dinamike troškova zahteva razdvajanje troškova na fiksne i varijabilne. Obim proizvodnje se može ostvarivati različitom kombinacijom resursa, a u skladu sa specifičnim zahtevima pojedinih tržišta. Odstupanja ostvarenih od planiranih troškova nastaju usled promena u (Jakovčević, 2008, p. 432):

- 1) nabavnim cenama faktora proizvodnje,
- 2) utrošcima faktora proizvodnje i
- 3) ekonomskoj efikasnosti resursa ili upotrebi alternativnih resursa s različitom izdašnošću.

Navedeni uzroci odstupanja direktnih varijabilnih troškova mogu biti iskazani u baznim i tekućim cenama. Analitički izraz odstupanja direktnih varijabilnih troškova u slučaju da se primenjuju:

- 1) bazične nabavne cene resursa i planski (ili u prethodnoj godini ostvareni) utrošci resursa:
$$Tw_0 = (Cu_{i0}, U_{i0}, \eta_{ui0}); \quad (3)$$

- 2) tekuće cene resursa i ostvareni utrošci resursa:

$$Tw_1 = (Cu_{i1}, U_{i1}, \eta_{ui1}). \quad (4)$$

Cu_i – nabavna cena pojedinog inputa (resursa); U_i – količina utroška pojedinog inputa (resursa); η_{ui} – iskorišćenje jedinice inputa (randman); $_0$ – plan ili prethodna godina; $_1$ – ostvareno u tekućoj (posmatranoj) godini

Analiza promena, odstupanje i dinamika troškova zahteva objašnjenje i alociranje uzroka. Pošto je cilj analize troškova utvrđivanje doprinosa troškova ostvarivanju dobiti, troškovi se posmatraju sa stanovišta uticaja na ekonomičnost poslovanja. Za utvrđivanje ekonomičnosti poslovanja je potrebno izdvojiti uzroke koji doprinose štednji i izdašnosti korišćenja inputa (resursa). Objašnjenje odstupanja zahteva dekomponovanje troškova na faktore koji ih uzrokuju, a to su: cene, utrošci, izdašnost. U ovoj analizi se može primeniti metoda izolacije (eliminacije) kojom se postepeno izdvajaju uticaji pojedinih faktora. Naime, odstupanja se objašnjavaju postepenim zamenjivanjem baznih s tekućim veličinama i vrši se poređenje s usporedivim troškovima.

2.1. Analiza varijabilnih troškova u konkretnom preduzeću

Predmet analize, u ovom radu, jesu direktni varijabilni troškovi u konkretnom industrijskom preduzeću. Spoznaja troškova i ekonomičnosti poslovanja postignuta je na osnovu podataka iz bilansa uspeha i evidencije o nabavnim cenama i utrošcima faktora proizvodnje u preduzeću „XY“. Preduzeće se bavi pojedinačnom proizvodnjom, a svaka porudžbina ima različit obim. Proizvodi preduzeća prodaju se na domaćem i inostranom tržištu. (Na osnovu tih podataka sačinjen je pregled u tabeli 1.)

Tabela 1. Struktura troškova u preduzeću „XY“ (u hilj. din.)

ELEMENTI	GODINE		Razlika (Δ)
	Bazna	Tekuća	
1. Ukupan prihod	2.310.163	1.920.852	- 389.311
1.1. Obim realizacije	3.253,75	2.702	- 551,75
1.2. Prosečna prodajna cena	710	710,9	+ 0,9
2. Troškovi	2.030.549	1.778.884	- 251.665
2.1. Varijabilni troškovi	1.523.596	1.298.145	- 225.451
2.2. Fiksni troškovi	506.953	480.739	- 26.214
3. Troškovi faktora proizvodnje			
3.1. Troškovi materijala	1.615.793	1.400.757	- 215.036
3.2. Troškovi radne snage	208.603	164.651	- 43.952
3.3. Troškovi sredstava za rad	206.153	213.476	+ 7.323
4. Troškovi po jedinici uslovnog obima			
4.1. T_{wq}	468,258	480,438	+ 12,180
4.2. T_{pq}	155,806	177,920	+ 22,114
4.3. T_q	624,064	658,358	+ 34,294

Obim proizvodnje i realizacije u tekućoj godini smanjen je sa 3.253,75 uslovnih jedinica na 2.702 uslovne jedinice, odnosno smanjen je za 16,96%. Smanjen obim proizvodnje usledio je zbog pogoršanja uslova privređivanja i veće konkurencije na tržištu. Troškovi su sistematizovani prema faktorima proizvodnje i u zavisnosti od dinamike obima. Varijabilni troškovi su direktni i imaju proporcionalno varijabilni karakter.

Ukupni troškovi, varijabilni i fiksni, u masi su niži s obzirom na smanjenje obima proizvodnje, ali po jedinici proizvoda su porasli. Rast troškova po jedinici proizvoda odražava promenu u stepenu ekonomske efikasnosti. Cilj analize troškova jeste utvrđivanje uzroka promene troškova i njihovog uticaja na ekonomičnost.

Jedan od mogućih načina objašnjenja odstupanja troškova u tekućem periodu je poređenje s usporedivim troškovima. Da je obim proizvodnje u tekućoj godini ostvaren uz iste uslove proizvodnje kao i u prethodnoj godini, varijabilno proporcionalni troškovi bi iznosili (Jakovčević, 2006, p. 156):

$$Tw_u = (Tw_{q_0} \times Q_1) = 468,258 \times 2.702 = 1.265.233.000 \text{ dinara.} \quad (5)$$

Tw_u – usporedivi varijabilni troškovi za tekući period; Tw_{q_0} – varijabilni troškovi po jedinici proizvoda u baznom periodu; Q_1 – obim proizvodnje u tekućem periodu

Smanjenom obimu proizvodnje odgovara smanjenje troškova za 258.363.000 dinara (1.265.233.000 – 1.523.596.000). Međutim, ostvareni varijabilni troškovi iznose 1.298.145.000 dinara, odnosno veći su za 32.912.000 dinara od usporedivih troškova (1.298.145.000 – 1.265.233.000), što je uslovalo ukupno smanjenje direktno varijabilnih troškova za 225.451.000 dinara. Viši nivo varijabilnih troškova od usporednih za 32.912.000 dinara je posledica pogoršanja uslova i načina korišćenja inputa u tekućem periodu. S obzirom da rast troškova negativno utiče na ekonomičnost i dobit preduzeća potrebno je utvrditi uzroke odstupanja i mesta odgovornosti.

2.2. Uticaj promene nabavnih cena inputa na varijabilne troškove

Nabavne cene inputa neposredno utiču na visinu troškova, s obzirom da se oni utvrđuju kao proizvod utrošaka inputa i njihovih nabavnih cena.

Uticaj promene nabavnih cena osnovnih grupa inputa posmatranog preduzeća prikazuje tabela 2. Direktni proporcionalni inputi su svrstani u sedam osnovnih grupa.

Odstupanje u nabavnim cenama pojedinih inputa (faktora proizvodnje) se može odrediti izrazom: $\pm \Delta Cu_i = (Cu_{i1} - Cu_{i0}) \times U_{i1}$. (6)

Uticaj odstupanja u masi: $\Delta Cu = \sum_{i=1}^n Cu_{i1} - Cu_{i0} \times U_{i1}$. (7)

U_{i1} – količina utroška konkretnog inputa u tekućoj godini; Cu_{i0} – planirana cena ili cena iz prethodne godine konkretnog inputa; Cu_{i1} – nabavna cena inputa u tekućoj (posmatranoj) godini; ΔCu_i – odstupanja u nabavnim cenama konkretnog inputa; ΔCu – ukupna odstupanja nabavnih cena inputa u odnosu na plan ili prethodni period

Navedenim izrazima je utvrđen uticaj odstupanja nabavnih cena inputa na direktne varijabilne troškove.

Tabela 2. Uticaj nabavnih cena inputa na varijabilne troškove (u hilj. din.)

Inputi	Utrošci U_1	Nabavne cene			Uticaj na troškove ($\Delta T_{Cu} = \Delta Cu \times U_1$)
		Cu_1	Cu_0	ΔCu	
1	2	3	4	5(3-4)	6(2×5)
M_1	13.777	67,4830	61,5500	5,9330	+ 81.738,941
M_2	367	252,8720	244,5260	8,3460	+ 3.062,982
M_3	94.544	0,3910	0,4400	- 0,0490	- 4.632,656
M_4	650.231	0,0179	0,0060	0,0119	+ 7.737,749
M_5	593.574	0,0353	0,0346	0,0007	+ 415,502
M_6	6.276.966	0,0038	0,0036	0,0002	+ 1.255,393
R	363.180	0,3000	0,2850	0,0150	+ 5.447,700
UKUPNO					+ 95.025,611

Napomena: Interni podaci preduzeća „XY“

Pregled ukazuje da su nabavne cene inputa uticale na rast direktnih varijabilnih troškova sa 95.025.611 dinara. Input M_3 je jedini imao pad nabavne cene u tekućoj godini, što je usledilo posle promene dobavljača. Za iznos rasta nabavnih cena inputa direktno se umanjuje dobit preduzeća.

2.3. Uticaj promene količine utroška inputa na varijabilne troškove

Drugi element visine troškova su količine utroška inputa, što može biti uzrokovano (Jakovčević, 2008, pp. 53-58):

- 1) promenom kombinacije inputa usled izmene asortimana ili/i
- 2) promenom stepena iskorišćenosti inputa (randmana).

Povećane količine utroška utiču na rast troškova, pod pretpostavkom da se ne menjaju nabavne cene i ne smanjuje dobit. Promena randmana je uzrokovana promenom efikasnosti proizvodno-tehnoloških procesa, a to je indikator kvaliteta pogonskog planiranja. Odstupanja utroška inputa treba alocirati po inputima i po mestima nastanka. Kombinacija inputa je uslovljena tehnološkim procesom kojim je definisan stepen iskorišćenosti svakog inputa.

Kvantifikacijom uticaja promene količine svakog inputa na troškove identifikuju se mesto i nosioci odgovornosti, a na osnovu toga se preduzimaju odgovarajuće organizacione mere.

Promena utroška se može odrediti izrazom:

$$\Delta U_i = (U_{i1} - U_{i0}) \times Cu_{i0} \quad (8)$$

$$\text{ili ukupno za različite inpute: } \Delta U = \sum_{i=1}^n U_{i1} - U_{i0} \times Cu_{i0} \quad (9)$$

Cu_{i0} – planirana cena ili cena iz prethodne godine konkretnog inputa; U_{i1} – količina utroška konkretnog inputa u tekućoj godini; U_{i0} – količina planiranog inputa; ΔU – ukupno odstupanje utroška u tekućoj godini u odnosu na plan; ΔU_i – odstupanje utroška konkretnog inputa u odnosu na plan ili prethodnu godinu

Tabela 3. Uticaj utroška inputa na varijabilne troškove (u hilj. din.)

Inputi	Količina utroška			Nabavne cene Cu_0	Uticaj odstupanja utroška na troškove $\Delta T =$ $\Delta U \times Cu_0$
	U_1	U_0	ΔU		
1	2	3	4 (2-3)	5	6(4×5)
M_1	13.777	17.436	- 3.659	61,5500	- 225.211,45
M_2	367	458	- 91	244,5260	- 22.251,87
M_3	94.544	110.614	- 16.070	0,4400	- 7.070,80
M_4	650.231	3.505.202	- 2.854.971	0,0060	- 17.129,83
M_5	593.574	738.876	- 145.302	0,0346	- 5.027,45
M_6	6.276.966	7.552.700	- 1.275.734	0,0036	- 4.592,64
R	363.180	500.696	- 137.516	0,2850	- 39.192,06
UKUPNO	7.992.639	12.425.982			- 320.476,10

Napomena: Interni podaci preduzeća „XY“

Smanjen obim aktivnosti uticao je i na smanjenje svih varijabilnih inputa i varijabilnih troškova za 320.476.100 dinara. Smanjenje količine utroška nastalo je pod uticajem promene asortimana (pojedinačna proizvodnja u preduzeću) i promene stepena iskorišćenosti inputa.

Promena asortimana je uobičajena pojava u ovom preduzeću s obzirom na pojedinačnu proizvodnju, pri čemu je obim svakog proizvoda različit, odnosno zavisi od porudžbine komitenata. Na asortiman i obim proizvoda preduzeće ne može da utiče, a može na količinu utroška, boljom iskorišćenošću inputa i većom efikasnošću proizvodno-tehnoloških procesa, smanjenjem škarta, kvara, zastoja u proizvodnji.

Ukupno smanjenje direktnih varijabilnih troškova uzrokuju sledeći faktori:

1) Uticaj promene nabavnih cena inputa + 95.025.611 din. - 42,15 %

2) Uticaj promene količine utroška inputa	- 320.476.100 din.	+142,15 %
Ukupno odstupanje varijabilnih troškova	- 225.450.489 din.	100,00 %

2.4. Uticaj kombinacije (strukture) utroška inputa na troškove

Kombinacija inputa podrazumeva strukturu i odnos količine pojedinih inputa koji su potrebni za izradu jedinice proizvoda. Količina i kvalitet inputa su tehnološki određeni, i mogu varirati u ograničenim srazmerama. Promena sastava inputa će uticati i na promenu troškova, s obzirom da inputi imaju različite nabavne cene. Ovaj uticaj se određuje putem ponderisane prosečne cene ($\overline{Cu}_0$) svih inputa u baznoj godini sledećim izrazom:

$$\Delta au = [(a_{u_{i1}} - a_{u_{i0}}) \times U_1] \times (Cu_{i0} - \overline{Cu}_0) \quad (10)$$

Ponderisana prosečna cena svih inputa po jedinici utroška izračunava se izrazom:

$$\overline{Cu}_0 = \left(\sum_{i=1}^n U_{i0} \times Cu_{i0} \right) : \Sigma U_0 \quad (11)$$

Δau – promena kombinacije inputa; $a_{u_{i1}}$ – količina utroška konkretnog inputa u tekućem periodu; $a_{u_{i0}}$ – količina utroška konkretnog inputa u prethodnom (baznom) periodu; ΣU_0 – zbir količine utroška u baznom periodu

Uticaj promene kombinacije utroška u tekućem periodu na varijabilne troškove prikazuje naredna tabela.

Tabela 4. Uticaj promene kombinacija utroška na varijabilne troškove (u hilj. din.)

Inputi	Kombinacija inputa		Promena kombinacija Δau	Uticaj promene kombinacija na utroške ($\Delta au \times U_1$)	Nabavne cene ΔCu	Uticaj kombinacija na troškove (ΔTw_{au})
	$U_1/\Sigma U_1$	$U_0/\Sigma U_0$				
1	2	3	4 (2-3)	5	6	7(5×6)
M ₁	0,0017	0,0014	+ 0,0003	+ 4,133	5,9330	+ 24,521
M ₂	0,0001	0,0001	0,0000	0,000	8,3460	-
M ₃	0,0118	0,0089	+ 0,0029	+ 274,178	0,0490	- 13,435
M ₄	0,0814	0,2821	- 0,2007	- 130.501,362	0,0119	- 1.552,966
M ₅	0,0743	0,0595	+ 0,0148	+ 8.784,895	0,0007	+ 6,149
M ₆	0,7853	0,6078	+ 0,1775	+ 1.114.161,465	0,0002	+ 222,832
R	0,0454	0,0402	+ 0,0052	+ 1.888,536	0,0150	+ 28,328
UKUPNO	1,0000	1,0000				- 1.284,571

Napomena: Interni podaci preduzeća „XY“

Kolona 2. i 3. pokazuju korišćenu kombinaciju inputa u tekućem i baznom periodu. U 4. koloni je iskazana razlika kombinacija po svakom inputu u dva posmatrana perioda. Kolona 5. iskazuje uticaj promene kombinacija na utroške u tekućem periodu. Postupak obračuna izveden je iz razlike između tekućih i bazičnih cena pojedinih inputa, a ne na osnovu ponderisane prosečne cene svih inputa po jedinici utroška. Prosečna ponderisana cena svih inputa po jedinici utroška ne može se odrediti zbog heterogenosti korišćenih inputa.

U tekućem periodu smanjeno je učešće inputa M_3 i M_4 u odnosu na bazni period, a input M_2 je korišćen u istoj srazmeri u tekućem i baznom periodu. Kombinacija učešća ostalih inputa u ukupnoj potrošnji u tekućem periodu je porasla i uticala je na smanjenje količine utrošaka za 1.284.571 dinar.

Promena troškova s pozitivnim predznakom znači da su troškovi povećani u odnosu na baznu godinu, što utiče na smanjenje dobiti u tekućem periodu, i obratno. Ako troškovi imaju negativan predznak, znači da su smanjeni u odnosu na baznu godinu, a to pozitivno utiče na dobit preduzeća. Analiza troškova može koristiti menadžmentu kao izvor informacija u odlučivanju. Ocena ekonomske snage podrazumeva sposobnost upravljanja promenama i kontrolu troškova. Efektivna kontrola poslovanja nalaže da budžet sadrži procedure za redovno i pravovremeno praćenje.

3. ANALIZA DINAMIKE OPŠTIH TROŠKOVA I NJIHOV UTICAJ NA DOBIT

Opšti troškovi su posledica aktivnosti koje podupiru, održavaju i proširuju proizvodnju i realizaciju proizvoda ili usluga. Ovi troškovi utiču na ekonomsku snagu (ostvarivanja dobiti) svojom visinom, kao i svaki drugi trošak, a njihova struktura i dinamika iskazuju obim potpornih aktivnosti.

Analiza zahteva plan opštih troškova, obima aktivnosti, obima proizvodnje i realizacije gotovih proizvoda. Analiziraju se:

- 1) povezanost strukture troškova i aktivnosti,
- 2) povezanost dinamike troškova i obima poslovanja,
- 3) ocena sposobnosti upravljanja opštim troškovima.

Opšti troškovi se grupišu putem varijatora, na varijabilne i fiksne. Fiksne troškove stvaraju priprema proizvodnje i realizacije. Usled različitog ponašanja fiksne i varijabilne komponente opštih troškova neophodno je posmatrati njihovu dinamiku pri različitom obimu dodatnih aktivnosti. Pošto se ekonomska snaga procenjuje prema uticaju troškova na dobit, važno je analizirati fiksne i varijabilne troškove po jedinici ostvarenog obima proizvodnje. Porede se troškovi tekućeg u odnosu na bazni period, i to direktnih, opštih i ukupnih troškova po jedinici proizvoda (Twq , $T\phi q$, Tq).

Rast kapaciteta znači da će se povećati ekonomska snaga, te je potrebno utvrditi srazmerni deo neiskorišćenih fiksnih troškova. Organizaciono uslovljeni (neiskorišćeni) fiksni troškovi (t_φ) se utvrđuju sledećim izrazom (Jakovčević, 2006, p. 130):

$$t_\varphi = \left(1 - \frac{Q'}{Q}\right) T_\varphi. \quad (12)$$

Q' – ostvaren obim proizvodnje; Q – mogući obim proizvodnje; T_φ – ukupni fiksni troškovi

Organizaciono uslovljeni troškovi u tekućem periodu smanjuju dobit, ali većim kapacitetom je stvorena mogućnost za povećanje proizvodnje u budućem periodu, a time i ekonomske snage preduzeća.

Ocenu varijabilnog dela opštih troškova podrazumeva poznavanje troškova po aktivnostima koje podupiru proizvodnju i realizaciju. Ako se u preduzeću ti troškovi ne obuhvataju po aktivnostima, tada se posmatra odnos između promene troškova i promene obima proizvodnje i realizacije.

4. ANALIZA OSTVARENE EKONOMIČNOSTI U KONKRETNOM PREDUZEĆU

4.1. Nivo ostvarene ekonomičnosti

Ostvarena ekonomičnost, u kojoj je vrednost proizvodnje supstituisana prihodom izražava se na sledeći način (Jakovčević, 2006, p. 72):

$$E = \frac{Q \times Cq}{T} = \frac{C}{T}. \quad (13)$$

$$\text{bazna godina: } E_0 = \frac{C_0}{T_0} = \frac{2.310.163}{2.030.549} = 1,1377;$$

$$\text{tekuća godina: } E_1 = \frac{C_1}{T_1} = \frac{1.920.852}{1.778.884} = 1,0798.$$

Ostvarena ekonomičnost je u tekućoj godini za 0,0579 ($1,1377 - 1,0798$) ili za 5,09 % niža od ostvarene ekonomičnosti u baznoj godini.

Promena ekonomičnosti u tekućoj godini može se iskazati putem koeficijenata promene prihoda i promene troškova. Analitički izraz glasi (Jakovčević, 2006, pp. 72-74):

$$Ke = K_{ec} \pm K_{et} \quad \text{ili} \quad Ke = \frac{1 \pm K_c}{1 \pm K_t} - 1. \quad (14)$$

K_{ec} - koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovan promenom prihoda

K_{et} - koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovan promenom troškova

Koeficijenti promene ekonomičnosti uzrokovani promenom prihoda i troškova iznose:

$$K_{ec} = \frac{K_c}{1 \pm K_t} = \frac{-0,1685}{1 - 0,1239} = -0,1923 ; \quad (15)$$

$$K_{et} = \frac{K_t}{1 \pm K_t} = \frac{-0,1239}{1 - 0,1239} = -0,1414 . \quad (16)$$

Koeficijenti promene prihoda i troškova u tekućoj godini određuju se na sledeći način:

$$K_c = \frac{C_1 - C_0}{C_0} = \frac{1.920.852 - 2.310.169}{2.310.163} = -0,1685 ; \quad (17)$$

$$K_t = \frac{T_1 - T_0}{T_0} = \frac{1.778.884 - 2.030.549}{2.030.549} = -0,1239 . \quad (18)$$

Koeficijent promene ekonomičnosti u tekućoj godini iznosi:

$$K_e = K_{ec} \pm K_{et} = -0,1923 + 0,1414 = -0,0509 ;$$

ili

$$K_e = \frac{1 \pm K_c}{1 \pm K_t} - 1 = \frac{1 - 0,1685}{1 - 0,1239} - 1 = -0,0509 .$$

Koeficijent pada ostvarene ekonomičnosti u tekućoj godini u odnosu na baznu godinu iznosi 0,0509 poena (ili 5,09 %), na šta je uticala negativna promena prihoda, odnosno pad prihoda za 0,1923 poena (ili 19,23 %) i pad troškova za 0,1414 poena (ili 14,14 %). S obzirom da je uticaj smanjenja troškova manji od uticaja pada prihoda, ostvarena ekonomičnost je manja u tekućoj u odnosu na baznu godinu.

4.2. Uticaj troškova na ostvarenu ekonomičnost

Promena ekonomičnosti u tekućem periodu se može analizirati i sa stanovišta uticaja pojedinih faktora proizvodnje. Pri tom se koristi sledeći analitički izraz (Jakovčević, 2006, pp. 75-76):

$$K_{et} = K_{etm} + K_{eti} + K_{etr} . \quad (19)$$

K_{etm} - koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovan promenom troškova materijala

K_{eti} - koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovan promenom troškova sredstava za rad

$Ketr$ - koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovan promenom troškova radne snage

1) Koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovan dinamikom troškova materijala određuje se:

$$Ketm = \frac{Ktm}{1 \pm Kt} = \frac{\frac{Tm_1 - Tm_0}{T_0}}{1 \pm \frac{T_1 - T_0}{T_0}} = \frac{\frac{-215.036}{2.030.549}}{1 - 0,1239} = \frac{-0,1059}{0,8761} = -0,1209. \quad (20)$$

2) Koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovan dinamikom troškova sredstava za rad iznosi:

$$Keti = \frac{Kti}{1 \pm Kt} = \frac{\frac{Ti_1 - Ti_0}{T_0}}{1 \pm \frac{T_1 - T_0}{T_0}} = \frac{\frac{7.323}{2.030.549}}{1 - 0,1239} = \frac{0,0036}{0,8761} = 0,0041. \quad (21)$$

3) Koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovan dinamikom troškova radne snage iznosi:

$$Ketr = \frac{Ktr}{1 \pm Kt} = \frac{\frac{Tr_1 - Tr_0}{T_0}}{1 \pm \frac{T_1 - T_0}{T_0}} = \frac{\frac{-43.952}{2.030.549}}{1 - 0,1239} = \frac{-0,0216}{0,8761} = -0,0246. \quad (22)$$

U tekućoj godini, u odnosu na baznu godinu, na promenu koeficijenta ekonomičnosti uticali su sledeći troškovi faktora proizvodnje:

$$Ket = Ketm + Keti + Ketr = -0,1209 + 0,0041 - 0,0246 = -0,1414.$$

Najveći uticaj na pad troškova u tekućoj godini su imali troškovi materijala i troškovi radne snage, dok su troškovi sredstava za rad porasli, s obzirom da je u tekućoj godini aktivirana nova savremena mašina.

Promena ekonomičnosti se može analizirati i sa stanovišta uticaja dinamike troškova (Jakovčević, 2006, pp. 76-77), odnosno:

$$Ket = Ketw + Ket\varphi. \quad (23)$$

1) Koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovan promenom varijabilnih troškova određuje se:

$$Ketw = \frac{Ktw}{1 \pm Kt} = \frac{\frac{T_{w1} - T_{w0}}{T_0}}{1 \pm \frac{T_1 - T_0}{T_0}} = \frac{\frac{-225.451}{2.030.549}}{1 - 0,1239} = \frac{-0,1110}{0,8761} = -0,1267. \quad (24)$$

Ovaj koeficijent se može razložiti na elemente koji uzrokuju troškove, a to su:

- 1) nabavne cene varijabilnih troškova i
- 2) utrošci varijabilnih troškova.

a) Uticaj promene nabavnih cena varijabilnih faktora proizvodnje na ekonomičnost se utvrđuje izrazom:

$$Ketw_{Cu} = \frac{\frac{\Delta Tw_{Cu}}{T_0}}{1 \pm \frac{T_1 - T_0}{T_0}} = \frac{\frac{95.025,611}{2.030.549}}{1 - 0,1239} = \frac{0,0468}{0,8761} = 0,0534 \quad . \quad (25)$$

ΔTw_{Cu} – promena nabavnih cena varijabilnih troškova u tekućoj u odnosu na baznu godinu

b) Uticaj promene količine varijabilnih utrošaka na ekonomičnost se utvrđuje izrazom:

$$Ketw_u = \frac{\frac{\Delta Tw_u}{T_0}}{1 \pm \frac{T_1 - T_0}{T_0}} = \frac{\frac{-320.476,10}{2.030.549}}{1 - 0,1239} = \frac{-0,1578}{0,8761} = -0,1801 \quad . \quad (26)$$

ΔTw_u – promena varijabilnih troškova usled promene utrošaka u tekućoj godini u odnosu na baznu godinu

Koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovan promenom nabavnih cena i utrošaka varijabilnih troškova iznosi:

$$Ketw = \pm Ketw_{Cu} \pm Ketw_u = 0,0534 - 0,1801 = -0,1267 \quad . \quad (27)$$

Najjači uticaj na pad direktnih varijabilnih troškova su imali utrošci (- 18,01%), dok su nabavne cene bile negativan faktor (+ 5,34%), s obzirom na njihov rast. Rast nabavnih cena varijabilnih faktora proizvodnje iznosio je 95.025.611 dinara, dok je pad količine varijabilnih utrošaka iznosio 320.476.100 dinara.

Na promenu količine utrošaka u tekućem periodu uticala je i kombinacija faktora proizvodnje, čiji se uticaj na ekonomičnost može odrediti sledećim izrazom:

$$Ketw_{au} = \frac{\frac{\Delta Tw_{au}}{T_0}}{1 \pm \frac{T_1 - T_0}{T_0}} = \frac{\frac{-1.284,571}{2.030.549}}{1 - 0,1239} = \frac{-0,0006}{0,8761} = -0,0007 \quad . \quad (28)$$

ΔTw_{au} – promena varijabilnih troškova usled promene kombinacije inputa u tekućoj u odnosu na baznu godinu

Promena ekonomičnosti, uzrokovana količinom (utrošcima) varijabilnih utroška, izvodi se sledećim izrazom:

$$Ketw_u = \pm Ketw_{\eta u} \pm Ketw_{au} . \quad (29)$$

$\Delta Tw_{\eta u}$ – promena efikasnosti (iskorišćenosti) varijabilnih inputa u tekućoj u odnosu na baznu godinu

Na osnovu prethodnog, sledi da se koeficijent promene ekonomičnosti, uzrokovan promenom efikasnosti prerade varijabilnih troškova, utvrđuje na sledeći način:

$$Ketw_{\eta u} = \pm Ketw_u - Ketw_{au} = -0,1801 + 0,0007 = -0,1794 . \quad (30)$$

Koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovane količinom varijabilnih utrošaka iznosi:

$$Ketw_u = \pm Ketw_{\eta u} \pm Ketw_{au} = -0,1794 - 0,0007 = -0,1801 .$$

2) Koeficijent promene ekonomičnosti uzrokovan promenom fiksnih troškova je:

$$Ket_{\varphi} = \frac{Kt_{\varphi}}{1 \pm Kt} = \frac{\frac{T_{\varphi_1} - T_{\varphi_0}}{T_0}}{1 \pm \frac{T_1 - T_0}{T_0}} = \frac{\frac{-26.214}{2.030.549}}{1 - 0,1239} = \frac{-0,0129}{0,8761} = -0,0147 . \quad (31)$$

U tekućoj godini, u odnosu na baznu godinu, na promenu koeficijenta ekonomičnosti uzrokovanu dinamikom korišćenja kapaciteta uticali su sledeći troškovi:

$$Ket = Ketw + Ket_{\varphi} = -0,1267 - 0,0147 = -0,1414 .$$

Na pad troškova u tekućoj godini varijabilni troškovi su uticali 90 % $\left(\frac{-0,1267}{-0,1414} \right)$,

a fiksni troškovi 10 % $\left(\frac{-0,0147}{-0,1414} \right)$.

4.3 Uticaj elemenata prihoda na ostvarenu ekonomičnost

Prihod je funkcija realizovanog obima i prodajnih cena. U okviru strategije prihoda od posebnog značaja je strategija obima proizvodnje i realizacije, asortimana i prodajnih cena.

(1) Uticaj prodajnih cena na dinamiku ekonomičnosti može se posmatrati putem sledećeg izraza (Jakovčević, 2006, pp. 77-78):

$$Ecq_1 = \frac{Q_1 \times \Delta cq}{T_1} = \frac{2.702 \times 0,9}{1.778.884} = 0,0014 ; \quad (32)$$

$$\Delta cq = cq_1 - cq_0 = 710,9 - 710 = 0,9 \text{ hiljada dinara} . \quad (33)$$

Q_1 – obim proizvodnje u tekućoj godini; Δc_q – promena prodajne cene ($c_{q1} - c_{q0}$); T_1 – troškovi u tekućoj godini

U tekućoj godini rast prodajnih cena je uticao na porast ekonomičnosti za 0,0014 poena (ili 0,14%).

(2) Pod pretpostavkom da je došlo do promene samo obima proizvodnje i realizacije, ekonomičnost se određuje putem sledećeg izraza (Jakovčević, 2006, pp. 78-80):

$$Eq_1 = \frac{Q_1 \times C_{q0}}{T_1}; \quad (34)$$

bazna godina: $Eq_0 = \frac{3.253,75 \times 730}{2.030.549} = 1,1698$;

tekuća godina: $Eq_1 = \frac{2.702 \times 710}{1.778.884} = 1,0784$.

Usled smanjenja obima proizvodnje i realizacije u tekućem periodu ekonomičnost je niža za 9,14% u odnosu na baznu godinu (1,0784 – 1,1698).

Pored navedenog postupka analize uticaja obima proizvodnje na dinamiku ekonomičnosti potrebno je analizirati i promenu ekonomičnosti po osnovu stepena iskorišćenosti kapaciteta. Ekonomičnost po osnovu promene stepena iskorišćenosti kapaciteta određuje se izrazom:

$$Eq_1 = \frac{Q_1 \times C_{q0}}{T_1 \pm \Delta t_{\varphi}} . \quad (35)$$

C_{q0} – prodajna cena proizvoda u baznoj godini; Q_1 – obim proizvodnje u tekućoj godini; Δt_{φ} – promena organizaciono uslovljenih fiksnih troškova u tekućem periodu u odnosu na prethodni period

Organizaciono uslovljeni troškovi fiksnog karaktera određuju se putem sledećeg izraza:

$$t_{\varphi} = (1 - \eta) \times T_{\varphi} .$$

η – stepen iskorišćenosti kapaciteta

Koristeći obrazac za izračunavanje organizaciono uslovljenih fiksnih troškova, dobijaju se sledeće vrednosti:

bazna godina $t_{\varphi_0} = (1 - 0,95) \times 506.953 = 25.348$ hiljada dinara;

tekuća godina $t_{\varphi_1} = (1 - 0,772) \times 480.739 = 109.608$ hiljada dinara;

$$\Delta t_{\varphi} = t_{\varphi_1} - t_{\varphi_0} = 109.608 - 25.348 = 84.260 \text{ hiljada dinara.}$$

Pod pretpostavkom da je došlo samo do promene stepena iskorišćenosti kapaciteta, ekonomičnost u baznoj i tekućoj godini iznosi:

$$\text{bazna godina: } Eq_0 = \frac{2.310.163}{2.030.549 + 25.348} = 1,1237 ;$$

$$\text{tekuća godina: } Eq_1 = \frac{2.702 \times 710}{1.778.884 + 84.260} = 1,02967 .$$

Usled nižeg stepena iskorišćenosti kapaciteta u tekućoj godini ostvaren je niži nivo ekonomičnosti za 9,403% u odnosu na baznu godinu (1,02967-1,1237).

4.3. Uticaj promene prihoda i troškova na dobit

Dobit je konačan i ciljni rezultat reprodukcije, koja se kvantitativno utvrđuje kao razlika između prihoda (C) i troškova (T), što znači da je uslovljena dinamikom prihoda i troškova. Odnosno:

$$Do = C - T .$$

Veličina dobiti je uslovljena prethodnim izrazima rezultata (fizičkim proizvodom i prihodom) i troškovima. Na veličinu i dinamiku dobiti utiču: realizacija, obim realizacije, prodajne cene, utrošci faktora proizvodnje i cene utrošenih faktora. Promena dobiti u tekućem periodu se može iskazati koeficijentima.

Koeficijent promene dobiti (K_{Do}), kao pokazatelj relativne promene dobiti u dva uporedna perioda nastaje pod uticajem dinamike prihoda i dinamike troškova. Njegova promena je jednaka saldiranoj vrednosti koeficijenta promene dobiti pod uticajem dinamike prihoda i dinamike troškova (Jakovčević, 2008, pp. 429-430):

$$K_{Do} = K_{Do,C} - K_{Do,T} . \quad (36)$$

Koeficijent promene dobiti, uslovljen dinamikom prihoda ($K_{Do,C}$), iskazuje se izrazom:

$$K_{Do,C} = \frac{C_0}{Do_0} \times K_C = \frac{2.310.163}{279.614} \times (-0,1685) = -1,3921 . \quad (37)$$

(a) Promena dobiti uslovljena dinamikom prihoda po osnovu dinamike obima realizacije iskazuje se izrazom:

$$K_{Do,q} = \frac{C_0}{Do_0} \times K_q = \frac{2.310.163}{279.614} \times (-0,1696) = -1,4012 \quad (38)$$

(b) Promena dobiti uslovljena dinamikom prodajnih cena može se odrediti izrazom:

$$K_{D_0,Cq} = \frac{C_0}{D_0_0} \times K_{Cq} \quad (39)$$

ili kao razlika u doprinosu prihoda i obima realizacije, odnosno:

$$K_{D_0,Cq} = K_{D_0,C} - K_{D_0,q} = -1,3921 + 1,4012 = 0,0091. \quad (40)$$

Na pad dobiti, pod pretpostavkom da nije došlo do promene troškova, uticao je pad obima od 140,12% i rast prodajnih cena od 0,91% što konačno rezultira u padu dobiti od 139,21%. Povećanje dobiti moguće je značajnijim povećanjem obima realizacije, pri čemu stopa rasta prihoda treba da je veća od stope rasta troškova.

Koeficijent promene dobiti, uslovljen dinamikom troškova ($K_{D_0,T}$), iskazuje se izrazom:

$$K_{D_0,T} = \frac{T_0}{D_0_0} \times K_T = \frac{2.030.549}{279.614} \times (-0,1239) = -0,8998. \quad (41)$$

C_0 – ostvaren prihod u baznoj godini; D_0_0 – ostvarena dobit u baznoj godini; K_C – koeficijent promene prihoda u tekućoj godini u odnosu na prethodnu; T_0 – ostvareni troškovi u baznoj godini; K_T – koeficijent promene troškova u tekućoj godini u odnosu na prethodnu

Uz pretpostavku da je došlo do promene dobiti samo po osnovu dinamike troškova, dobit bi porasla za 89,98%, s obzirom na pad troškova za 12,39%.

Koeficijent promene dobiti u tekućoj godini (K_{D_0}), kao saldirana vrednost dinamike prihoda i dinamike troškova iznosi:

$$K_{D_0} = K_{D_0,C} - K_{D_0,T} = -1,3921 + 0,8998 = -0,4923.$$

Svedeno na jedinicu, vidi se da je jedinica smanjenja dobiti nastala smanjenjem prihoda od 2,8277% ($K_{D_0,C} / K_{D_0}$) i smanjenjem troškova za 1,8277% ($K_{D_0,T} / K_{D_0}$).

Smanjenje ostvarene dobiti za 49,23% uslovljeno je padom prihoda (K_C) od 16,85% (negativan uticaj) i padom troškova (K_T) od 12,39% (pozitivan uticaj). Veći pad prihoda u odnosu na pad troškova doprineo je smanjenju dobiti u tekućoj godini.

Tabela 5. Dinamika ostvarenog prihoda i njegova raspodela (u hilj. din.)

ELEMENTI	GODINE		Razlika (Δ)	Koeficijent	Simboli
	Bazna	Tekuća			
1	2	3	4 (3-2)	5 (4 : 2)	6
1. Ukupan prihod	2.310.163	1.920.852	- 389.311	- 0,1685	K_C
1.1. Obim realizacije	3.253,75	2.702	- 551,75	- 0,1696	K_q
1.2. Prosečna prodajna cena	710	710,9	+ 0,9	+ 0,0013	K_{Cq}

2. Troškovi	2.030.549	1.778.884	- 251.665	- 0,1239	K_T
2.1. Varijabilni troškovi	1.523.596	1.298.145	- 225.451	- 0,1480	K_{TW}
2.2. Fiksni troškovi	506.953	480.739	- 26.214	- 0,0517	$K_{T\phi}$
3. Dobit (1-2)	279.614	141.968	- 137.646	- 0,4923	K_{Do}
4. Troškovi kamata	112.658	70.481	- 42.177	- 0,3744	K_{TK}
5. Oporeziva dobit (3-4)	166.956	71.487	- 95.469	- 0,5718	K_{Dop}
6. Porez na dobit	16.695,6	7.148,7	- 9.546,9	- 0,5718	$K_{Do\delta}$
7. Neto dobit	150.260,4	64.338,3	- 85.922,1	- 0,5718	K_{Don}
8. DIV	80.459	22.213	- 58.246	- 0,7239	K_{DIV}
9. DEV	69.801,4	42.125,3	- 27.676,1	- 0,3965	K_{DEV}

Napomena: Interni podaci preduzeća „XY“

5. OSTVARENE STOPE RASTA EKONOMSKE SNAGE I VREDNOSTI PREDUZEĆA

Uravnotežen rast se postiže stabilnim poslovanjem koje generira dobit i dodatnu ekonomsku vrednost. Ostvarivanje dodate ekonomske vrednosti je pretpostavka obezbeđivanja gotovine za finansiranje kontinuelne reprodukcije.

Prost model i jedna od verzija modela uravnoteženog rasta (Growth Equilibrium) (Walsh, 2009) određuje se sledećim izrazom :

$$k_{Do} = \frac{Do_1}{C_1} : \left[\left(\frac{C_1}{C_0} - 1 \right) \times \frac{Kob_1}{C_1} \right]. \quad (42)$$

Kob – angažovan kapital u obrtnim sredstvima

Karakteristika ovog modela je da se novčani tok generira iz kombinacije navedene komponente. Navedenim pokazateljem se iskazuje operativni rast s obzirom da ne prikazuje promene i u stalnoj imovini. Sva tri elementa analitičkog izraza sadrže poslovni prihod koji je indikator rasta i merna veličina. Zadržana dobit i obrtni kapital u odnosu na ostvareni prihod utiču na formiranje novčanog toka.

U slučaju uravnoteženog rasta pokazatelj k_{Do} ima vrednost 1. Odstupanja od te vrednosti otklanjaju se uticajem na pojedine elemente analitičkog izraza.

Ako je k_{Do} veće od jedinice, to znači da tekuće (operativno) poslovanje generira više gotovine od potrebne za finansiranje povećanih potreba obrtnih sredstava tekućeg poslovanja. To istovremeno znači da nema potrebe za eksternim finansiranjem.

Kada se posmatra ukupno poslovanje preduzeća (ukupan prihod), stopa uravnoteženog rasta može biti manja jer dolazi do odstupanja u elementima modela. Razlika se javlja i između dobiti i neto dobiti, s obzirom da se dobit smanjuje za troškove kapitala i vanredne aktivnosti. Za proizvodno preduzeće je uobičajeno da su finansijski rashodi veći od finansijskih prihoda i da u ovom delu iskazuje gubitak. Vanredni gubici su posledica uspostavljanja realnih vrednosti

imovine, što u tekućem poslovanju umanjuje neto dobit, ali jača potencijal budućeg rasta. Potrebno je analizirati i dinamiku dodate ekonomske vrednosti u ukupnom prihodu, da li je učešće stabilno ili postoje, i zbog čega, značajne oscilacije.

Koeficijent uravnoteženog rasta, u slučaju uključivanja dodate ekonomske vrednosti u prethodni model, izražava se sledećim izrazom:

$$k_{DEV} = \frac{DEV}{C_1} : \left[\left(\frac{C_1}{C_0} - 1 \right) \times \frac{Kob_1}{C_1} \right]. \quad (43)$$

Primenom navedena dva analitička izraza na konkretno preduzeće izvide se sledeći koeficijenti rasta u posmatrane dve godine, što ilustruje sledeća tabela.

Tabela 6. Koeficijenti operativnog rasta

Elementi	GODINE	
	Bazna	Tekuća
1	2	3
k_{D0}	1,8824	- 1,3293
k_{DEV}	0,4700	-0,3944

U tekućoj godini preduzeće je ostvarilo neuravnotežen rast, odnosno pad obima poslovanja, što je uslovalo pad ostvarenog prihoda. Obim proizvodnje je smanjen za 16,96%, a angažovan kapital u obrtnim sredstvima za 8,47%. Dobit je opala za 49,23%, a dodata ekonomska vrednost za 39,65%. Amortizacija je porasla za 3,55% koja je uvećala novčani tok i sposobnost plaćanja. Da bi se postigao uravnoteženi rast neophodno je uticati na faktore koji određuju prihod i troškove, ali i one koji utiču na raspodelu ostvarene dobiti. Veliko učešće vlasnika kapitala u ostvarenoj dobiti utiče na značajno smanjenje koeficijenta k_{DEV} .

6. ZAKLJUČAK

Posmatrano preduzeće od osnivanja (devet godina) pozitivno posluje, ostvaruje dobit i dodatnu ekonomsku vrednost. Usled pogoršanih makroekonomskih uslova privređivanja u poslednje dve godine smanjena je dobit i dodata ekonomska vrednost. Osim eksternih faktora na rast troškova i smanjenje dobiti uticali su i interni - organizacioni faktori.

Ocena poslovanja pokazuje da preduzeće nije uspostavilo uravnoteženi rast, ali je uspeo da stvori pretpostavke za povećanje ekonomske snage s obzirom da je:

- 1) nabavilo najsavremeniju tehnologiju za izradu širokog asortimana proizvoda,

- 2) proizvodi visok kvalitet proizvoda koji ravnopravno konkuriše najboljim proizvođačima u svetu,
- 3) uspostavilo kontrolu trošenja resursa i mesta odgovornosti u sopstvenoj organizaciji.

LITERATURA

1. Adižes, *Upravljanje životnim ciklusima preduzeća*, Adižes, Novi Sad, 2004.
2. Bilans uspeha, Bilans stanja, Izveštaj o poslovanju, interni podaci preduzeća "XY".
3. Have, S., Have, W., Stevens, F., *Key Management models*, Prentice Hall, London, 2003.
4. Hogue Zahirul, *Handbook of Cost and Management Accounting*, Spiramus Press, 2005.
5. Jakovčević, Klara, *Ekonomika preduzeća – ekonomska efikasnost angažovanja kapitala u reprodukciji*, Ekonomski fakultet, Subotica, 2006.
6. Jakovčević, Klara, Andrašić, Jelena, Primena dodate ekonomske vrednosti i neto sadašnje vrednosti pri izboru projekata, *Industrija*, 4/2010, str. 113-131.
7. Jakovčević, Klara, *Upravljanje troškovima*, Ekonomski fakultet, Subotica, 2008.
8. Snaith, B., Walker, J., *Managing tomorrow today*, Financial Times, Prentice Hall, London – New York, 2001.
9. Walsh, C. (2009). *Key Management Ratios* (4 ed.). London: Prentice Hall.